

Boeken

Hans Bloks (2008). *Eetstoornissen en overgewicht: herkenning, behandeling, beheersing*. Amsterdam: Nieuwezijds. 255 p., ISBN 978 90 5712 213 2, € 19,95

Hans Bloks is klinisch psycholoog/psychotherapeut en werkzaam bij Centrum Eetstoornissen Ursula te Leidschendam. Hij is tevens voorzitter van de Nederlandse Academie voor Eetstoornissen (NAE). In dit boek geeft hij een overzichtelijk beeld van de diverse vormen van eetstoornissen en overgewicht en van de behandelmogelijkheden. Er wordt antwoord gegeven op vragen als: wanneer is er sprake van een eetstoornis? Wat voor soort hulp kan ik krijgen? Wat moet je doen als je kind of partner een eetstoornis heeft? Hoe kan ik een terugval voorkomen?

Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel ('Herkenning en diagnostiek') wordt uitgelegd wat een eetstoornis is en wordt elke eetstoornis afzonderlijk behandeld. Hierbij wordt aandacht besteed aan de kenmerken en de gevolgen van eetstoornissen. Het tweede deel ('Oorzaken en behandeling') gaat over de diverse factoren die een rol spelen bij het ontstaan en in stand blijven van eetstoornissen, gevolgd door een uitgebreide beschrijving van de diverse behandelmogelijkheden. In het laatste deel ('De stoornis onder controle krijgen') bespreekt de auteur de onderwerpen motivatie, hulp die de omgeving kan bieden en terugvalpreventie. Het boek wordt afgesloten met een verwijzing naar websites en boeken voor aanvullende informatie. Elk hoofdstuk is helder opgebouwd en geïllustreerd met veel casuïstiek en wordt afgesloten met een samenvatting waarin alle punten nog eens op een rij worden gezet.

Doordat het boek zich richt op mensen met een eetstoornis en hun omgeving, heeft het een persoonlijke en respectvolle toon en is het zeer toegankelijk. Ik verwacht dat het deze mensen, maar ook professionals, veel herkenning biedt, mede dankzij het veelvuldig gebruik van patiëntenverhalen. Daarbij geeft het de nodige handvatten en praktische tips, maar ook uitleg over en inzicht in gedragingen van mensen met een eetstoornis.

De enige kanttekening is dat met name de klinische behandeling beschreven wordt, zoals gegeven in de instelling waar de auteur werkzaam is, waardoor het lijkt alsof de opname in elke instelling identiek verloopt. Er zal zeker een grote overlap zijn, maar het zou verwarrend kunnen werken wanneer patiënten worden opgenomen in een instelling waar de opname anders verloopt. Behandelonderdelen zoals die elders worden gegeven, worden slechts kort aangestipt. Zelf werkzaam bij De Bascule, waar de mandometerbehandeling wordt toegepast, was ik blij te lezen dat hij ook deze heeft opgenomen in zijn boek; helaas nogal summier en niet helemaal correct beschreven. Deze behandelvorm is in de jaren negentig van de vorige eeuw ontwikkeld door het Karolinska-instituut te Stockholm en laat zich het best omschrijven als een gedragsmatige behandeling met biofeedbackelementen. De focus van de behandeling ligt niet op 'achterliggende problematiek' maar op weer leren eten, leren rust nemen en ten slotte weer meedoen aan het maatschappelijke leven. De symptomen van anorexia nervosa worden gezien als de onderhoudende factoren die behandeling behoeven.

Concluderend is het boek een aanrader voor iedereen met een eetstoornis of de

mensen in hun omgeving. Maar ook professionals geeft het een helder overzicht en veel informatie. Zelf heb ik het al aan diverse collega's en ouders van patiënten aangeraden.

Drs. Maartje Snoek

De Bascule, Mandometercentrum, Meibergdreef 5, 1105 AZ Amsterdam.

Judith A. Cohen, Anthony P. Mannarino & Esther Deblinger (2008). *Behandeling van trauma bij kinderen en adolescenten. Met de methode traumagerichte cognitieve gedragstherapie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum. 276 p., ISBN 978 90 313 5068 1, € 34,50

In de Kind en Adolescent Praktijkreeks kon een boek over de behandeling van trauma's niet ontbreken. In 2006 verscheen van de hand van Cohen, Mannarino en Deblinger hierover een standaardwerk, dat nu in een Nederlandse vertaling aan de reeks is toegevoegd. De auteurs van dit werk hebben ruimschoots hun sporen verdiend in de hulpverlening aan kinderen en adolescenten die lijden onder traumatische stress en deden over dit thema veel en hoogstaand onderzoek. De Nederlandse vertaling van dit boek mag daarom worden toegejuicht.

De auteurs bieden een systematische behandelaanpak aan voor kinderen en adolescenten die ernstige traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt, die hun functioneren, gezondheid, relaties en denken blijvend beïnvloeden. De aanpak wortelt in de cognitieve gedragstherapie. Het is interessant om te weten dat de auteurs het boek pas hebben geschreven nadat in wetenschappelijk onderzoek voldoende duidelijk was aangetoond dat de effecten van hun behandeling positief en langdurig waren. We kunnen dus spreken van een 'evidence-based'-behan-

delaanpak; in de Verenigde Staten is de behandeling dan ook als zodanig erkend. De uitgebreide literatuurlijst, waarin tal van wetenschappelijke publicaties worden vermeld, staaft deze erkenning.

Het boek, dat als een leidraad is opgebouwd, bestaat uit drie delen. Het eerste deel bevat een algemene inleiding over de gevolgen van trauma voor kinderen en adolescenten en het herkennen van traumatische stresssymptomen in de diagnostiek. Verder stellen de auteurs hun model van traumagerichte cognitieve gedragstherapie voor en gaan ze in op de rol van de therapeut in de behandelaanpak. Bij de beschrijving van het model wordt duidelijk dat het ontwikkeld werd na veel en diepgaand klinisch en wetenschappelijk onderzoek en valt het veelzijdige karakter ervan op. In de eerste plaats wordt gefocust op de behandeling van het individuele kind, maar daartoe beperkt men zich niet. Er wordt parallel ook met de ouders gewerkt en er worden gezamenlijke sessies met ouders en kind verzorgd. De auteurs vergeten niet dat het kindtrauma is ingebed in een relationele context en nemen deze mee in hun aanpak.

Het model is modulair en hybride, dit wil respectievelijk zeggen dat verschillende behandelmodules of -eenheden worden aangeboden en dit niet volgens een vast protocol maar in functie van de aard van de problematiek, de noden van de cliënt en de context. Dit laatste impliceert een nauwgezette handelingsgerichte diagnostiek en indicatiestelling. Misschien hadden de auteurs hierop wat uitgebreider kunnen ingaan in het hoofdstuk over diagnostiek, al is diagnostiek natuurlijk niet de focus van dit boek en zijn handelingsgerichte diagnostiek en indicatiestelling wel verweven in de hoofdstukken over behandeling.

In het tweede deel komen traumagerichte modules aan bod: psycho-educatie, opvoedkundige vaardigheden, relaxatie, expressie en modulatie van affect, cognitieve coping en verwerking, het trauma-verhaal, in-vivobeheersing van herinneringen aan het trauma, gezamenlijke sessies met ouder en kind, veiligheid en ontwikkeling bevorderen. Deze modules worden aangeduid met het acroniem PRACTICE. Ze worden alle op een concrete wijze toegelicht en geïllustreerd met casusfragmenten.

Deel 3 focust op rouwgerichte modules, onder het acroniem TRK: psycho-educatie over rouw, rouwen om het verlies en het oplossen van ambivalente gevoelens over de overledene, positieve herinneringen aan de overledene bewaren en de relatie met de overledene opnieuw definiëren en zich inzetten voor de huidige relaties. Ook deze modules worden concreet beschreven en geïllustreerd met heldere casusbeschrijvingen. De auteurs geven terecht aan dat de TRK-modules slechts een initiërend karakter hebben. Het rouwproces dat op gang komt wanneer kinderen hun affect beter leren reguleren en zich hebben losgemaakt van de dwangmatige herinnering aan het traumatisch gebeuren, kan lang duren en is meestal nog niet beëindigd wanneer de behandeling wordt afgesloten. Maar de kinderen en hun omgeving zijn door de behandeling sterker geworden.

In de TRK-modules hebben de auteurs het over kinderen en adolescenten die getekend zijn door het traumatische verlies van een dierbaar persoon, bijvoorbeeld na de zelfdoding van een ouder of een natuurramp waarbij familieleden om het leven komen. Niet alle trauma's gaan met een dergelijk verlies gepaard (zoals bij trauma door seksueel misbruik of huiselijk geweld) en daarom zijn deze

modules in tegenstelling tot de PRACTICE-modules eerder traumaspecifiek te noemen. Bij de herstelfase van kinderen en adolescenten die het slachtoffer zijn van mishandeling, misbruik of huiselijk geweld wordt in dit boek niet expliciet stilgestaan.

Tot slot wordt een hoofdstuk gewijd aan de evaluatie en afsluiting van de behandeling. In de bijlagen worden infobladen over huiselijk geweld en seksueel misbruik voor kinderen en ouders gepresenteerd, samen met enkele schema's die in de tekst aan de orde komen. Voorts is er een lijst met aanvullende Nederlandse informatiebronnen en nuttige websites en adressen.

Dit interessante praktijkboek mag niet ontbreken in de bibliotheek van hulpverleners die werken met kinderen en adolescenten die lijden onder een traumatische gebeurtenis. Het zal hen zeker inspireren bij de vaak moeizame begeleiding van deze gekwetste en kwetsbare doelgroep. Het boek is tevens een mooi voorbeeld van wat een 'evidence-based'-behandelaanpak is en hoe deze voor een brede groep hulpverleners toegankelijk gemaakt kan worden. Mede daarom verdient het volgens mij een plaats in de opleidingen kinderpsychiatrie, klinische kinderpsychologie en orthopedagogiek aan onze universiteiten.

Prof. dr. Hans Grietens

Centrum voor Gezins- en Orthopedagogiek, Katholieke Universiteit Leuven, Vesaliusstraat 2, B-3000 Leuven.

Susan M. Bögels (2008). *Behandeling van angststoornissen bij kinderen en adolescenten. Met het cognitief-gedragstherapeutisch protocol Denken + Doen = Durven*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum. 129 p., ISBN 978 90 313 5165 7, € 34,50

Susan Bögels heeft gezorgd voor een prettig leesbare beschrijving van de door haar ontwikkelde geprotocolleerde behandeling van angststoornissen bij kinderen en jeugdigen. Het heldere proza lijdt niet onder het gebruik van ondersteunende empirische bevindingen die het fundament vormen voor het protocol maar lijkt er juist door uitgedaagd; de verhandeling telt slechts 129 pagina's. Zo beschrijft Bögels in het eerste hoofdstuk bijvoorbeeld niet alleen de essentiële aspecten gerelateerd aan de ontwikkeling van angstsymptomen bij kinderen en jeugdigen, maar zij doet dit zonder te vervallen in stereotypen of incomplete gedachtegangen en in zeven pagina's. Het boek - verschenen in de Kind en Adolescent Praktijkreeks - is, zoals de auteur zelf aangeeft in haar voorwoord, geschreven voor orthopedagogen en andere professionals in de jeugd-GGZ. Enige voorkennis op het gebied van zowel kinder- en jeugdpsychotherapie als cognitieve gedragstherapie (CGT) is aan te bevelen. Zo refereert de auteur in het tweede hoofdstuk bijvoorbeeld aan het preventieprotocol FRIENDS (CGT), zonder de achtergrond van dit programma volledig te beschrijven.

Hoewel aanwezige achtergrondkennis ondersteunend zou kunnen zijn, is het geen voorwaarde om de kern van dit boek te begrijpen: een helder en begrijpelijk therapeutisch protocol, gebaseerd op een 'multi-center'-studie die de auteur en haar collega's recentelijk afronden. In het tweede hoofdstuk wordt beschreven

dat de onderzochte bestaande CGT-behandelingsprotocollen voor angst bij kinderen en jeugdigen (zowel met als zonder actieve betrokkenheid van ouders) significant superieur zijn aan de wachtlijstcondities van de controlegroep. Wanneer de therapieprotocollen van de behandelingen met of zonder actieve betrokkenheid van ouders vergeleken worden, wordt duidelijk dat de effectiviteit afhankelijk is van het gekozen criterium. Zo bleek bijvoorbeeld de behandeling zonder actieve betrokkenheid van ouders effectiever wanneer één of beide ouders bekend was met klinische angstsymptomen. De CBT-protocollen zijn vergelijkbaar effectief wanneer dit niet het geval is. In een van de weinige empirisch losse eindjes van het boek verklaart de auteur dat 'drie sessies uit de voormalige gezins-CGT zijn toegevoegd, die volgens onze klinische indruk het meest behulpzaam waren'. Omdat deze sessies uit de gezins-CGT worden toegevoegd aan het op het individu gerichte protocol, zou het de lezer meer inzicht verschaffen wanneer de auteur de doorslaggevende klinische indruk gedetailleerd had weergegeven.

De volgende hoofdstukken voeren direct naar de CGT-technieken en naar het CGT-protocol dat het hart van het boek vormt. De in hoofdstuk 3 beschreven technieken kunnen goed gebruikt worden in CGT-opleidingen en zijn tevens mooie opfrissers voor geregistreerde therapeuten. Bepaalde technieken worden anders benoemd dan in de CGT voor volwassenen, waarschijnlijk om kinderen en jeugdigen meer aan te spreken. Zo is de 'rationele' gedachte bijvoorbeeld omgedoopt tot de 'helpende' gedachte. In hoofdstuk 4 worden de sessies in chronologische volgorde uitgebreid uitgewerkt, waardoor de lezer overzicht krijgt over het complete protocol. Aanvullend op de grote lijnen

per sessie zijn er belangrijke details toegevoegd, zoals: 'Trek voor dit gesprek 1,5 uur uit, omdat de agenda erg vol is', om de therapeut te ondersteunen in het realiseren van een effectieve sessie.

In hoofdstuk 4 refereert Bögels veelvuldig aan de twee bijbehorende werkboeken: *Werkboek voor ouders* en *Werkboek voor jezelf*. Hoewel het verleidelijk kan zijn te suggereren dat deze werkboeken opgenomen zouden kunnen worden als appendix, zou zo'n beslissing een cruciale fout zijn. De helder beschreven oefeningen, uitleg van technieken, lay-out en ondersteunende illustraties die veelal tevens amusant zijn, vormen niet alleen goed oefenmateriaal voor kinderen en ouders maar verstevigen ook het gegeven dat de beschikbare tijd gelimiteerd is. De overzichtelijke indeling in de vooraf vastgestelde tijd vormt een kernaspect van het protocol, en helpt om het vertrouwen in de therapie bij kinderen en ouders te versterken, zoals ook de auteur zelf suggereert.

In het vijfde hoofdstuk wordt aandacht besteed aan het gebruik van het protocol in een groepssetting. Hoewel dit zeker niet afgekeurd wordt, wordt de veronderstelde kostenbesparing van een groeps-CGT ter discussie gesteld. Het laatste hoofdstuk is gewijd aan het implementeren van het protocol in een klinische setting, de context waarin de therapeuten werken en het registreren van veranderingen gedurende en na afloop van het behandelproces.

Kortom, hier ligt een excellent boek. Het behandelingsprotocol is begrijpelijk en helder beschreven, en kan eenvoudig geïmplementeerd worden in de klinische praktijk. Dat het protocol in Nederland werd ontworpen, is een meerwaarde. Talloze voorbeelden zijn cultureel relevant en niet verloren gegaan in de vertaling,

zoals regelmatig het geval is bij het gebruik van buitenlandse protocollen.

Dr. William W. Hale III

Research Center Adolescent Development, Universiteit Utrecht, Postbus 80140, 3508 TC Utrecht.

Ontvangen

T. Attwood, T. Grandin e.a. (2008). *Meisjes en vrouwen met Asperger*. Huizen: Pica. 149 p., ISBN 978 90 776 7122 1, € 17,50.

De Australische Asperger-expert Tony Attwood en de beroemde Amerikaanse zoöloge met autisme Temple Grandin staan nadrukkelijk vermeld op het omslag van dit boek, maar hun bijdragen zijn summier en staan betrekkelijk los van de overige zeven. De feitelijke eindredacteur is Jennifer McIlwee Myers, zelf een vrouw met het syndroom van Asperger, evenals nog enkele auteurs. De andere zijn nauw bij dit syndroom betrokken als familielid of hulpverlener. Samen geven zij nuttige informatie over de specifieke problemen waarvoor meisjes en volwassen vrouwen met deze autismespectrumstoornis komen te staan in hun contact met 'gewone' mensen, zoals op het gebied van onderwijs, romantische relaties en seksualiteit. Die 'gewone' mensen worden in dit boek 'neurotypische' mensen genoemd; de aanduiding die mensen met Asperger graag gebruiken om te benadrukken dat zij zelf wel atypisch maar zeker niet abnormaal zijn. (FB)

R. A. C. Biló & H. W. A. Voorhoeve (2008). *Kind in ontwikkeling. Een handreiking bij de observatie van jonge kinderen*. Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg. 320 p., ISBN 978 90 352 3010 1, € 47,75. Niet lang nadat de zesde druk verscheen, is er een zevende druk uitgekomen. Onder meer passages over autisme en ADHD zijn wat meer up-to-date gebracht; zie eventueel het eerste nummer van *Kind en Adolescent* in 2007 (p. 51-52) waar R. J. van der Gaag in zijn recensie van de zesde druk aangaf dat de laatste hoofdstukken (over m.n.